

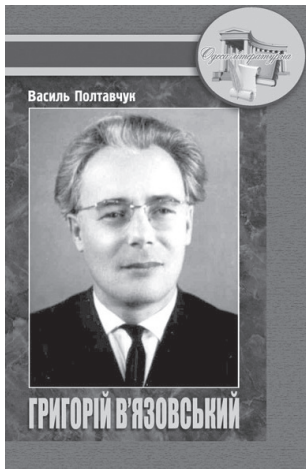
РЕЦЕНЗІЇ

ПРО ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВО-ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ ГРИГОРІЯ В'ЯЗОВСЬКОГО

Микола Пащенко, канд. філол. наук, доц.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Рецензія: Полтавчук В. Г. Григорій В'язовський: Літературно-критичний нарис. — Одеса: Астропринт. — 103 с.

Василь Григорович Полтавчук — кандидат філологічних наук, в минулому — доцент кафедри української літератури, заступник декана філологічного факультету, автор слів Гімну філологічного факультету і співак мелодії — знаменитий музикант і співак Микола Свидюк) започаткував авторську серію «Одеса літературна» (2012 рік) і в одному із останніх літературно-критичних нарисів пише про Григорія В'язовського (1919–1996), доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри теорії та методики викладання літератури (нині — кафедра теорії літератури та компаративістики).

В анотації і в першій статті «Син Баштанки, син Одеси», яка відкриває цей нарис, автор метафорично зауважує, що мова йде про «одного з плугатарів одеської літературної ниви», адже він «один із активних творців літературної атмосфери Одеси у період 50-х — початку 90-х років ХХ століття» (с. 3). Слід додати, що творення літературної атмосфери в ці десятиліття було б неможливим без університетських викладачів і учених, які водночас були активними членами спілки журналістів, спілки письменників.

Автор нарису, започатковуючи розмову про «малу батьківщину» Григорія В'язовського село Баштанка Херсонської губернії (нині —

Миколаївська область), про його родинне оточення, робить акцент на складних життєвих і навіть екстремальних ситуаціях, на свободолюбивій природі майбутнього вченого, в яких і проявилися його особистісні риси характеру. Він вбачає символічність і дати народження Г. В'язовського — 1919 рік і проголошення в цьому ж році його земляками Баштанської республіки. Автор нарису, немов епіграф до науково-творчого портрету вченого, наводить слова Є. Черноіваненка із його статті, вміщеної у виданні «Книга на пошану пам'яті Григорія Андрійовича В'язовського» (2010): «В цьому був якийсь по-довженківськи надзвичайно романтичний і водночас відчайдушно веселий виклик зовсім не романтичному і не веселому світові» [2, 77]. Такий лейтмотив власне проходить через цей і всі наступні фрагменти, вміщені в цьому нарисі. Василь Полтавчук подає факти життєвого шляху і науково-творчого становлення майбутнього філолога Григорія В'язовського, починаючи з його дитячих та юнацьких років, розглядає все це не як вислід долі, а як наслідок активного пошуку ним свого місця, самоствердження і важливо наголосити, — в умовах цькування як сина так званого «куркуля».

Автор підводить читача до ідеї, що цінності, закладені в родинному оточенні, життєві випробування на міць, самостійність у процесі вирішення своєї долі, а затим здатність творити привели Григорія до Одеси уже літературної, мистецької, інтелектуальної, де він став студентом, відвідував літературні гуртки, надрукував перші вірші, рецензії тощо. А далі... війна...

Після закінчення Харківського військового училища хімізахисту був направлений на фронт. В якості командира взводу хімізахисту, а потім і начальника хімічної служби полку дійшов до Берліна. При цьому автор, посилаючись на Б. Сушинського, зауважує, що Г. В'язовський належить до «студентського покоління» (с. 9), яке пройшло війну, яка загартувала його і він, повернувшись до мирного життя, реалізував себе якнайповніше. Про це свідчать документи, спогади колег і учнів, власні спостереження автора нарису; вони послужили тим підґрунтям, яке дозволяло говорити про перші і подальші кроки Г. В'язовського в поетичній творчості, а також у театральній і літературній критиці.

І накінець найголовніше: його талант реалізувався — як на посадах першого проректора, завідувача кафедри української літератури, а потім — кафедри теорії та методики викладання літератури, так і в нау-

ковій діяльності. Спочатку слід сказати про реалізацію його наукового потенціалу, яка виразилась у захисті в 1967 році докторської дисертації на тему «Проблеми закономірностей творчої праці письменника», внаслідок чого теорія літератури як наука і навчальна дисципліна збагатилась проблематикою, пов'язаною із вивченням специфіки, зокрема психології творчої праці письменника. У ці ж роки були написані дослідження, серед них: «Специфіка творчого труда письменника» (1964), «Питання психології творчого труда письменника» (1966). З-під його пера виходять праці «Літературно-художній тип і його прототипи» (1962), «Орбіти художнього слова» (1969), а в наступні десятиліття — «Від життя до художнього твору» (1979), «Творче мислення письменника» (1982), «Світ художньої літератури» (1987).

Сьогодні все частіше з художньою метою створюються композиційні форми візуалізації життєвих фактів завдяки певним чином скомпонованому ряду світлин, що динамізує ці фотофакти, подає як процес творення цілісності і концептуалізації світу. Такий ряд світлин, суб'єктивно і концептуально організованих подекуди називають навіть романом. В. Полтавчук у фрагменті «Фотосвідчення» скомпопував всього 8 світлин, в яких пунктирно відображений життєпис і меморіал, наслідки наукової і творчої діяльності Г. В'язовського. Як зауважувала донька професора Оксана Шупта-В'язовська, фотодокументів з життєпису батька, на жаль, виявилось обмаль. Тому цей фрагмент візуалізації життєпису і творчості можна назвати хіба що ескізом, завдяки якому однак, принаймні для тих, хто його знав, оживає світлий образ Людини і Вченого.

Про етапні для Г. В'язовського, його науково-творчої індивідуальності праці В. Полтавчук пише у фрагменті «Дослідник наукових проблем». Він структурно означає його зміст за основними напрямками теоретико-літературних досліджень науковця, це зокрема «Шевченкознавчі студії», «Дослідження специфіки творчого труда письменника», «Осягнення світу художньої літератури як мистецтва слова». Слід наголосити, що для автора нарису заглиблення у проблематику праць професора В'язовського Г. А. має певні межі, про що він власне і зауважує у першому фрагменті нарису, мотивуючи це специфікою авторської серії — власне жанром видання. Попри таке самообмеження він все-таки вдається до характеристики достатньо широкого переліку концептуальних засад у вирішенні теоретико-літературних проблем, розроблюваних ученим.

Зрозуміла річ, що діяльність Г. В'язовського зводилась не лише до викладацької роботи, до наукових досліджень. Він активно увійшов у сферу літературно-критичної діяльності творчих особистостей Одеси і України, про що пише В. Полтавчук у першому фрагменті творчої біографії, як уже зазначалось, теж з метафоричною назвою «Плугатар одеської літературної ниви». Автор нарису, працюючи у 70–80-ті роки минулого століття на різних, в тому числі керівних посадах, зокрема редактора Одеського обласного радіо, літературного консультанта Одеської організації спілки письменників України, відповідального секретаря літературно-художнього і громадсько-політичного збірника «Горизонт» відповідального секретаря Одеського обласного комітету захисту миру, сам був свідком літературно-критичної справи професора Григорія В'язовського. І саме в цей період, відзначає автор нарису, «Тримаючи в полі зору загальноукраїнський літературний процес, він (Г. В'язовський. — М. П.) водночас посилену увагу приділяв фактам і подіям літературного життя Одеси, фахово аналізував книги письменників-земляків...» (с. 20). Про це згадують його студенти, які стали відомими письменниками, це зокрема Петро Осадчук, Володимир Яворівський, Анатолій Колісниченко, Богдан Сушинський, Михайло Стрельбицький, Тарас Федюк, Микола Суховерхівський та інші.

Безпосередньо особистісне спілкування з молодими, яке автор нарису виділяє як «плекання талантів», вміння «будити молоді думки», знайшло своє продовження і в інших формах. Мова йде про «рецензування книг письменників-земляків», написання «літературно-критичних оглядів», «портретів ювілярів». Це і редакторська діяльність (альманах «Літературна Одеса», літературно-художній і громадсько-політичний збірник «Горизонт»). В. Полтавчук, коментуючи дослідження Г. В'язовського «Письменник і життя» (1959), яке присвячене аналітичному огляду творів, написаних літераторами-земляками у повоєнний час», зазначає, що основна увага зосереджена на творчості Івана Гайдаєнка. Саме в оцінці літературного доробку цього письменника, зазначає В. Польвчук, науковець виявив себе як об'єктивний критик, який свої судження про твір виносив, опираючись на власні спостереження над поезикою автора.

Підтверджує фаховість підходів ученого до оцінки літературно-художніх явищ автор нарису ще одним прикладом із його літературно-критичної діяльності. Мова йде про ствердження Г. В'язовським

творчих здобутків поета Івана Рядченка і водночас про критичну оцінку віршів і поем, в яких поет пішов «протоптанною стежкою декларацій, а не художнього розкриття фактів» [3, 106: 2, 45]. Оцінюючи цю та інші праці Г. В'язовського, в яких осмислюється літературна одесика другої половини 40-х і протягом 50-х років XX століття, В. Полтавчук висловлює жаль з приводу того, що ні університетський професор і ніхто інший не продовжили роботу по критичному огляду літератури нашого краю в наступні десятиліття. Можна зробити припущення, що автор цього нарису уже поставив собі за мету написати таку історію, адже він, як ніхто інший з університетських учених, літературних критиків і водночас письменників одещини уповні володіє цим матеріалом.

Завершує цикл статей в межах нарису фрагмент «...А ще — віршар і художник». В. Полтавчук, наводячи спогади О. Шупти-В'язовської та М. Стрельбицького і самого Григорія Андрійовича про такі спроби вияву таланту, говорить власне про проблему «вибору», яку Г. В'язовський вирішив на користь науки. Слід додати, що з перспективи уже досвіду його наукової і викладацької діяльності, тим більше в галузі теоретичного літературознавства, він постійно ставив собі за мету перевіряти себе у спроможності творити, експериментувати, виражати суб'єктивні стани і ставлення до дійсності опосередковано через відтворення самих процесів асоціювання, зумовлених і супроводжуваних динамікою емоційних переживань, втілених в образно-художніх формах пізнання світу, чого нема або ж обмаль у процесах наукового дискурсу. Така врівноваженість, гармонія раціонального і емоційного начал в людині відповідали, безперечно, стану його душі.

Тексти нарисових фрагментів доповнені додатковими матеріалами: Додаток 1: а) Окремі видання праць Григорія В'язовського; б) Література про Григорія В'язовського. Додаток 2: «Вірші, присвячені Григорію В'язовському», написані Дмитром Шуптою, Михайлом Стрельбицьким, Петром Осадчуком. І насамкінець Додаток 3: «...У таланті і любові» (Спогад про Григорія Андрійовича В'язовського) автора цього літературно-критичного нарису Василя Полтавчука, який зафіксував численні факти і події від перших зустрічей з Учителем і Колегою і до останніх днів його.